

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ВІСНИК

УМАНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ

Випуск 5

Умань – 2014

ЗМІСТ

Ганна Березовська Способи номінації головних уборів у східноподільських говірках.....	3
Галина Гримашевич Транспозиція адвербіативів у поетичних творах Т. Шевченка	9
Вікторія Діц, Ольга Молодичук Стилістичні потенції оказіональних дієслівних синонімічних рядів у тексті поеми Тараса Шевченка «Гайдамаки»	15
Галина Доброльозжа Концепти тваринного світу в поетичній творчості Тараса Шевченка і в українській фразеології: лінгвокультурологічний аспект.....	19
Олена Дуденко «Олітературнення» сленгізмів у мові українського постмодернізму (на матеріалі творів Любка Дереша).....	26
Тетяна Жила Функціонування назв одиниць адміністративно-територіального поділу сучасної України.....	32
Зоя Комарова, Інна Шевчук Особливості вживання імперативних конструкцій у творах Т. Г. Шевченка.....	38
Надія Осташ Із спостережень над деякими морфологічними особливостями холмських говірок.....	44
Роман Осташ, Любов Осташ Українські особові імена середини XVII століття як об'єкт лексикографії. 16 (Потій – Пронько)	50
Любовь Риднева Детерминологизация как средство художественной выразительности в публицистическом и художественном стиле русского языка	56
Валентина Розгон, Інна Коломієць Проблеми інтерпретації художнього тексту Тараса Шевченка («Заповіт» під «мікроскопом» лінгвістичного аналізу).....	62
Алексей Романчук Булаештский говор и рефлексы праславянских сочетаний *tj и *dj.....	67

<i>Ірина Хлистун</i> Ономастичні звертання в українських поетичних творах II пол. XX ст.	74
--	----

<i>Степан Черничко, Чілла Фединець</i> Резолюція Празької академії наук про народну мову Підкарпатської Русі (Закарпаття) і мовні полеміки (1919–1939 рр.)	82
--	----

<i>Оксана Шкуран</i> Національно-культурна конотація компаративної фразеології «Кобзаря» з реципієнтами-дендро-, флорономінантами	94
---	----

<i>Вікторія Штефуца</i> Угорські запозичення в українсько-молдавських грамотах XIV–XV ст. (аналіз урядової назви «апрош»)	100
---	-----

<i>Світлана Шуляк</i> Етнокультурознавчий компонент у лексиці українських замовлянь	109
--	-----

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

<i>Юлія Гончар</i> Фемінні й маскуліні домінанти у творчості Т. Шевченка	115
---	-----

<i>Валентина Гончарук, Віталій Гончарук</i> Жіночі образи у творчості Тараса Шевченка	120
--	-----

<i>Оксана Денисюк</i> Репертуар кобзарів і лірників у творах Т. Шевченка	125
---	-----

<i>Анатолій Карасевич, Людмила Лисенко</i> Політичні роздуми Т. Г. Шевченка та їх утопічна суть	132
--	-----

<i>Віта Кириченко</i> Традиційне дозвілля української молоді у творах Т. Г. Шевченка.....	139
--	-----

<i>Григорій Клочек</i> Переозброєння Шевченкового слова (на матеріалі поезій «Трьох літ»).....	145
---	-----

<i>Ігор Кривошея, Людмила Якименко</i> Українсько-російські відносини в поетичній інтерпретації Тараса Шевченка	153
--	-----

<i>Наталія Мамчур</i> Фольклоризм у творчості Тараса Шевченка	164
--	-----

Олена Наконечна, Леся Поліщук Синтез світовідчуття поета і художника в мистецькому доробку Тараса Шевченка.....	168
---	-----

Марина Павленко Музика в житті і творчості Тараса Шевченка й Павла Тичини	181
---	-----

Любов Пархета Образи українців у творчості Т. Шевченка	186
--	-----

Василь Пахаренко Тарас Шевченко: проблема розуміння.....	190
--	-----

Наталя Сивачук Зміст, контекст і суть міфологеми «могила» у творчості Тараса Шевченка	218
--	-----

Оксана Циганок Етнографічний аспект творчості Т. Г. Шевченка	225
--	-----

МЕТОДИКА

Людмила Дячук Науково-навчальний текст та специфіка його розуміння як психолінгвістична проблема.....	237
---	-----

Валентина Коваль Ідея духовного відродження у творчості Т. Шевченка	240
---	-----

Ірина Кучеренко Творчість Т. Шевченка як соціокультурна основа розвитку мовної особистості учня на уроці української мови.....	246
--	-----

Тетяна Лопушан, Людмила Стулова Виховний потенціал містерії Тараса Шевченка «Великий льох»	253
--	-----

Лідія Мамчур Українська мова як вияв нації й особистості	261
--	-----

Катерина Маслюк Система роботи над формуванням патріотичного самовиховання у процесі вивчення творів Т. Шевченка.....	266
---	-----

Людмила Новаківська Особистість учителя-словесника в оцінці педагогів другої половини XIX – початку XX століть	272
--	-----

Олександр Санівський

Педагогічні ідеї Тараса Шевченка..... 278

Любов Товстенко

Усний публічний виступ та система підготовки до нього на заняттях з української мови за професійним спрямуванням 285

Оксана Шкурба

Навчально-культурна комунікація між українськими та російськими студентами..... 34

Вікторія Шиндляр

Упорядкування та вибірка віршів Тараса Шевченка..... 35

Світлана Шкурба

Етнокультурологічний аспект у творчості Тараса Шевченка..... 36

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Юлія Гагмар

Форми в мовній комунікації у творчості Т. Шевченка..... 37

Лексична комунікація в творчості Т. Шевченка..... 38

Життєвий образ у творчості Тараса Шевченка..... 39

Оксана Денисенко

Риторичні засоби виразу в творчості Т. Шевченка..... 40

Аналіз творчості Тараса Шевченка в контексті української літератури..... 41

Портрет Тараса Шевченка в українській літературі..... 42

Вікторія Шиндляр

Творчість Тараса Шевченка в контексті української літератури..... 43

Григорій Кочет

Психологічний аспект творчості Тараса Шевченка..... 44

Ірина Кривоніж, Людмила Виганська

Українська поезія в контексті української літератури..... 45

Наталія Майчук

Форми виразу в творчості Тараса Шевченка..... 46

Лексична комунікація в творчості Тараса Шевченка..... 47

Лексична комунікація в творчості Тараса Шевченка..... 48

ЛІТЕРАТУРА

1. Ефимов, А. И. Стилистика художественной речи / А. И. Ефимов. – М. : Изд-во Москов. ун-та, 1961. – 520 с.
2. Квятковский, А. П. Поэтический словарь / А. П. Квятковский. – М. : Сов. энциклопедия, 1966. – 376 с.
3. Ковтунова, И. И. Поэтический синтаксис / И. И. Ковтунова. – М. : Наука, 1986. – 206 с.
4. Українська мова: енциклопедія / ред. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. – 821 с. : 4 арк. іл.

Хлустун И. Ономастические обращения в украинских поэтических произведениях II пол. XX в.

В статье отражено функционирование имен собственных в составе обращений в украинских поэтических произведениях II пол. XX ст. Осуществлена классификация ономастических обращений. Проанализирована стилистическая роль разных видов ономастических обращений в поэтических текстах.

Ключевые слова: оним, обращение, ономастическое обращение, обращение-характеристика, обращение-номинация.

Khlystun I. Onymappellations in Ukrainian poetic works of second half of 20th c.

In the article functioning of the proper names is reflected in composition appellations in Ukrainian poetic works of second half of 20th c. Classification of onymappellations. The stylistic role of different types of onymappellations is analysed in poetic texts.

Key words: onym, appellation, onymappellation, appellation-description, appellation-nomination.

УДК 811.161.2(437.7)

Степан Черничко
(Берегове, Україна),
Чілла Фединець
(Будапешт, Угорщина)

РЕЗОЛЮЦІЯ ПРАЗЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК ПРО НАРОДНУ МОВУ ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСІ (ЗАКАРПАТТЯ) І МОВНІ ПОЛЕМІКИ (1919–1939 рр.)

У період 1919–1939 рр. в Підкарпатській Русі (сучасне Закарпаття) можна виокремити три мовні напрямки: русофільський (великоруський), українофільський та русинофільський. Місцева влада, шукаючи неупередженої поради щодо розв'язання мовного питання, 15 листопада 1919 року звернулася листом до Чеської Академії Наук у Празі. Однак відповідь Праги не вирішила проблеми літературної мови в Підкарпатській Русі. У регіоні продовжувалося боротьба різних мовних орієнтацій.

Ключові слова: Підкарпатська Русь, Закарпаття, українська мова, Чехословацька Республіка, мовні полеміки.

Після Першої світової війни, згідно із Сен-Жерменським мирним договором з Австрією від 10 вересня 1919 року, сучасна територія

Закарпатської області від Угорщини (Австро-Угорської монархії) потрапила до утвореної 28 жовтня 1918 року Чехословацької Республіки під назвою Підкарпатська Русь [5; 20; 33; 38].

Найбільшою проблемою в місцевого слов'янського населення в цей час була відсутність єдиного мовного напрямку [42; 45]. У колі закарпатських слов'ян, починаючи з кінця XIX – початку XX століття, перетинаються багато мовних напрямків. Тоді ж не було і єдиного погляду на мови [39; 45].

У досліджуваній період на Закарпатті можна виокремити три мовні напрямки: русофільський (великоруський), українофільський та русинофільський [39, 91–127; 44, 62; 45, 134–156]. Представники трьох напрямків бажали впорядкувати мовну ситуацію більшості населення регіону через протилежні один одному методи [18; 19; 32, 36; 37; 39; 45; 51], тобто не було єдності в колі місцевої слов'янської інтелігенції щодо того, яка мова або варіант мови міг би виконувати функції її літературного різновиду [39; 45; 51].

До 1918 року угорські владні установи поступово перейшли до підтримування русинофільського напрямку. Прихильники цього напрямку вважали русинів самостійним народом, а русинську мову (тобто місцеві діалекти) – окремою від сусідніх слов'янських мов (української, словацької, польської). Метою русинофілів було створення та кодифікація власної літературної мови, яка би базувалася на місцевих говорах та церковнослов'янській мові. За їхніми міркуваннями, літературну мову потрібно наблизити до «мови народу», тобто до вживаної в повсякденному житті мови. Однак їхню роботу в цьому напрямку значно ускладнювало те, що між місцевими слов'янськими говорами були значні відмінності, і, таким чином, з вибором одного говору не можливо було розв'язати проблему створення єдиної літературної мови. На об'єднання місцевих говорів, на вирівнювання норм у них не було ні часу, ні можливості, ні належного фінансового забезпечення, ні легітимізації. У 1920-их роках цей напрямок був змушений відійти на задній план. Однією з причин цього було те, що чехословацькі владні структури вважали провідників теорії самостійного русинського народу та самостійної мови представниками угорських інтересів, «мадяронами», людьми, які стояли на боці угорців.

Після того, як територія краю потрапила до складу Чехословаччини, між собою конкурували русофільський та українофільський напрямки, що мали протилежну орієнтацію, розділяли місцеву слов'янську інтелігенцію. Русофілів та українофілів спочатку однаково підтримував празький уряд. Перші вважали доцільним впровадження російської (великоруської) літературної мови на Закарпатті, а другі – української літературної норми.

За русофільською теорією, єдина російська мова має три основні варіанти: північно-східну (великоруську), південну (малоруську) та західну (білоруську). Говори закарпатських слов'ян належать до південного, тобто малоруського варіанту. І оскільки мовні варіанти, якими розмовляли місцеві жителі, теж належали до єдиної російської мови, закономірним є використання російської літературної мови на письмі. Основними теоретиками цього напрямку можна вважати Олексія Геровського [9], Ігоря Гусная [11], Костянтина Стрипського [35].

Головні аргументи великоруської орієнтації висловив Олексій Геровський у своїй роботі «Борьба чешского правительства с русским языком», яка була опублікована в 1938 році. Автор вважає слов'янське населення Закарпаття частиною російського народу, її мову – різновидом російської мови: «Карпаторусский народ исторически и этнологически является частью русского народа. Простонародная речь населения Карпатской Руси, вследствие гористого вида страны, представляет много местных оттенков и принадлежит к южно-русскому наречию русского языка. В составе южно-русского наречия говоры Карпатской Руси представляют, однако, отдельную группу, которая многими архаическими и иными своеобразными чертами отличается от остальных диалектических групп южно-русского наречия. Во многих особенностях, а также в своем выговоре, наречие Карпатской Руси подходит близко к северным говорам южно-русского наречия и весьма отличается от южно-русского говора Галичины (по другую сторону Карпатских гор). Ибо в Галичине господствует иное произношение звуков, и речь пропитана безчисленными полонизмами, на Карпатской Руси непонятными. И в словарном составе наречие Карпатской Руси близко подходит к северно-великорусскому наречию» [9].

Прихильники російського напрямку – на тлі програми Адольфа Добрянського [12] – представляли мовну систему, схожу на ту, яка є характерною для німецькомовних регіонів Швейцарії. Мовну ситуацію, яку в лінгвістичній літературі називають диглосією [46; 52, 38–39], характеризує те, що швейцарські німці у звичних буденних розмовних ситуаціях (вдома, у колі друзів, у приватному листуванні тощо) користувалися місцевим мовним варіантом (Schweizerdeutsch), а у формальних, публічних сферах спілкування (у церкві, на роботі, в освіті, у художній літературі, у пресі тощо) – німецькою літературною мовою (Hochdeutsch або Schriftsprache). Русофіли засобом буденного словесного спілкування рекомендували місцеві говори, однак в освіті та культурному житті наполягали на введенні російської мови, яка мала б об'єднуючу функцію.

Ігор Гуснай писав: «Простой саксонец не говорит по баворски, а пруссак не умеет по тирольски, а мимо того их т. е. саксонцев и пруссаков

связывает один (если хотите чужой) язык, немецкий, язык Лютера. Ни один баворец, ни один саксонец наверно еще не оглупел от того, что его учили неродному, немецкому языку!

Провансалец в своей провинции (Provence) тоже не говорит письменным французским языком, а мимо того французское правительство не ведет пропаганду в пользу провансальского языкового сепаратизма. Не иначе обстоит языковое дело в Италии и Англии» [11, 19–20].

Гуснай наводить й інші аргументи: «За один час научится малоросс по великорусски. А если дело обстоит так, то нам не нужно созидать новый язык. Известно н. пр., что родные немецкие племена в языковом отношении дальше отдалены друг от друга, чем два славянские народа (н. пр. Чехи и Болгары). Мимо того посягательства на единый немецкий язык не замечается. Говорят часто, что природа требует разчленения языка. Да, но почему-же не приказывает таже самая природа западно-европейским народам разгромить на части свой единый литературный язык?!» – продовжує він [11, 20–21].

Схожі аргументи висловив і Н. Павлович [30, 15] та Костянтин Стрипський [35, 4]. Георгій Геровський про українську мову писав: «На засвоєння цієї “мови” карпаторуський учень мусітиме витратити не менше зусиль, ніж на вивчення общерусской літературної мови, з тією різницею, що в першому випадку він не буде винагороджений доступом до будь-яких значніших цінностей, тоді як обще-русская літературна мова одразу відкрила б йому багаті скарби світової російської культури» [47, 142]. Його брат, Олексій Геровський, вважав український напрямок штучним, який вводиться з політичної мети [9]. Він називає українську мову чужою мовою для населення Підкарпатської Русі: «Как навязанный извне, галицкий украинский язык представляет на Карпатской Руси совсем чужеродное и невиданное явление, с которым население никак не может ужиться. При помощи этого нового языка началась борьба против унаследованного из довоенного времени русского литературного языка и письменных навыков Карпатской Руси» [9].

Теоретичним тлом українофілів слугувало те, що говори слов'янського населення Закарпаття тотожні з українськими говорами на східному боці Карпат, і, таким чином, вони є варіантами, діалектами української мови, тобто не створюють окремої мови. Тотожність варіантів мов, якими користувалися на східному та західному боці Карпат, доводили написаними ще до XVII–XVIII століття мовними текстами [31; 50, 131].

Прихильники цього напрямку вважали доцільним уживання української літературної мови. «Окремої літературної мови для Карпатської Русі справді не треба [...], а постановя якоїсь нової мови було

б небезпечною допомогою для розкладових намагань, які в лоні нашого народу проявляються здавна. Тому, що місцеве русинське наріччя на Карпатській Русі – це безперечно діалект української, отже, літературною мовою тамошніх горожан треба признати мову українську, якої вживають їхні сусіди й одноплемінники», – наголошував у своїй статті «Один чи два народи» Василь Гренджа-Донський на сторінках газети «Українське слово» (№ 21 від 13 квітня 1938 року) [10]. «Та ж ми на Підкарпатті говоримо гарною українською мовою, такою мовою, як і наші брати в Галичині, на Буковині чи в Великій Україні», – заявляв він [10; див. ще: 37, 315].

Русофільський напрямок стартував із перевагою, адже російська літературна мова була кодифікованою, мала великий авторитет і високу культурну цінність. А українська мова в першій третині ХХ століття мала декілька літературних норм та правописів, які відрізнялися один від іншого [1; 6; 54, 370; 55, 253]. Українські землі були розділені між кількома державами [14; 22; 23; 24; 48; 53], і можливості розвитку української літературної мови були різними в кожному з регіонів. Тому, подібно до русофільського напрямку, українофіли теж змушені були вирішувати певні кодифікаційні проблеми.

Наслідком конфлікту різних мовних орієнтацій була невизначеність населення і влади [41, 243]. Шукаючи неупередженої поради щодо розв'язання мовного питання, органи регіональної влади 15 листопада 1919 року звернулися листом до Чеської академії наук у Празі (реєстраційний номер листа № 934). Відповідь на лист з Ужгорода відправили 20 грудня 1919 року (реєстраційний номер листа: 62.756/19. 902. п.о.) з підписом міністра освіти Густава Габермана. Лист-відповідь написано на основі рішення експертної комісії, яка засідала в столиці Чехословацької Республіки 4 грудня 1919 року з метою вирішення питання літературної мови Карпатської Русі. Експертна комісія висловила свої думки в 5 пунктах.

У першому пункті Академія, тримаючись добрих демократичних засад, відповіла, що вирішення проблеми літературної мови якого-небудь народу – це справа самого народу.

У другому пункті експертної оцінки Академія слушно висловлює, що «створювати штучно нову слов'янську мову для населення Карпатської Русі було б не лише дуже важкою справою (висланням окремої наукової комісії на цю територію аж ніяк не можна вирішити), але з наукової точки зору справою крайнє сумнівною, а з огляду на нашу і слов'янську політику – не бажаною. [...] Створення такої мови було б небезпечним посиленням розкольніцьких зусиль, які іноді теж на лоні нашого народу появляються».

У третьому пункті листа Празька академія не радила творити нову, русинську, літературну мову на основі котрогось із місцевих діалектів, а вважала за доцільне вживати українську мову в її галицькій формі: «Оскільки місцевий руський говір в Карпатській Русі, згадуваний у Статуті, є, без сумніву, говором малоруським, потрібно визнати літературною мовою тамтешніх жителів малоруську мову, яку вживають їх найближчі сусіди та одноплемінники, тобто галицьку українську мову». Введення галицької української мови вважали столичні експерти доцільним з етимологічним правописом, більш звичним для корінного населення: «Фонетичний правопис, у Галичині штучно впроваджуваний і карпатським русинам не дуже симпатичний, було б можливо й доцільно замінити етимологічним правописом» [33, 92; 39, 106–107; 41, 249].

Про мову навчання комісія прийняла чітке й однозначне рішення: «Впровадження української літературної мови, як навчальної мови для шкіл Карпатської Русі, значно полегшить засновування та компетенцію цих шкіл, оскільки дасть змогу користатися книгами, а напевно, і вчителями з Галичини». Політичні побоювання, що із запровадженням галицької української мови як літературної та мови навчання знайшов би підтримку український іредентизм у Підкарпатській Русі, експерти вважали безпідставними. «Більше б він посилювався штучним відмежуванням населення цієї території від свого спільного природного національного кореня», – наголошується в листі.

У четвертому пункті листа експерти висловлюють свої погляди на російську мову. Вони вважають, що поряд із чеською і словацькою її слід вивчати як предмет у середній школі з метою, «щоб жителі Карпатської Русі не були позбавлені почуття, що вони і як українці належать до великого російського народу» [13, 9; 24; 33, 93–94; 41, 243; 45, 364–367; 51, 112 і далі].

Дуже цікавим є останній пункт листа, у якому йдеться про те, що «з наукових та політичних причин» було б бажано фахове дослідження й оцінка дотеперішніх літературних спроб створення окремої літературної мови для карпаторуського народу, зразком якої є, наприклад, «Методическая грамматика» Августина Волошина¹.

У перші роки ХХ століття Августин Волошин, який у 1939 році став президентом Карпатської України, також був прихильником введення місцевих говорів в освіту, культуру і не був прибічником української орієнтації [2; 4, 15; 13, 9; 20, 158–159; 22, 390; 24, 214; 29, 247–248; 32, 30; 40, 32; 43, 338]. За оцінкою деяких дослідників і політиків, перші

¹ Експертну оцінку Празької Академії цитує [27, 248], чеською аналізує [51], угорською [45, 364–367], українською [39, 104–108]. Текст листа в оригіналі та в українському перекладі подає Микола Мушинка (<http://zakarpattyia.net.ua/Special/93619-Dokumenty-svid%C2%ACchat%E2%80%A63>).

граматики Волошина¹ зробили вагомий внесок у розвиток літературного варіанту русинської мови [8, 6; 21, 7; 26, 5–36; 29, 245–246; 44, 59; 49, 63]. Від 1920-х років Волошин поступово перейшов до української орієнтації.

Лист Академії не вирішив проблеми літературної мови в Підкарпатській Русі. У регіоні продовжувалася боротьба різних мовних орієнтацій.

Перша публічна сутичка російської та української мовної орієнтації відбулася у 1921 році. Пряшівський шкільний інспектор Ігор Гуснай у своїй брошурі під назвою «Языковый вопросъ въ Подкарпатской Руси» заявив, що «в Подкарпатской Руси замечается в последнее время полный хаос в языковом отношении». Мета його брошури – дати «возможность хорошей ориентации в языковой путанице» [11, 1].

Автор рекомендував введення на Закарпатті російської літературної мови: «у нас карпаторусский литературный язык уже был и есть, [...] должны мы считать официальным языком в Карпатской Руси только этот язык, которым писали наши Карпаторусские поэты и писатели. [...] Сознательная (несмадырщованная) карпаторусская интеллигенция стояла без изъятия на точке зрения культурного единства Карпаторуссов с прочим 100 миллионным русским народом. Литературный язык Пушкина, Гоголя, Тургенева был и литературным языком Карпаторуссов» [11, 2–3].

Місцевий русинофільський напрям І. Гуснай вважав проявом вузькотериторіальних інтересів, провінціалізму, духовної відсталості: «На деле расходится здесь только о две культурные ориентации, русскую или украинскую, ибо третий узкотерриториальный “русинский” провинциализм никогда плодоносным быть не может, он удушится уже при рождении, у нас он не удержится, ибо мы мимо культурной отсталости, все-таки стоим выше албанцев», – пише автор у вступі до своєї роботи [11, 1].

Гуснай заперечував використання української літературної мови, саму українську мову вважав німецько-австро-польською вигадкою, українську орієнтацію – сепаратизмом [11, 7–8].

Схожої думки був і Н. Павлович, який у брошурі «Русская культура и Подкарпатская Русь» писав: «Малая ветвь русского народа в ½ миллиона душ, живущая в неблагоприятных материальных условиях, не может сама развивать самостоятельную культуру. Отстояв свое национальное

¹ Волошин А. Методическая грамматика карпаторусского языка для народных школ. – Ungvár, 1899; його ж. Методическая грамматика угро-русского литературного языка для народных школ. Матеріаль II-го класу народної школи. – Ungvár: Szt. Bazil Társulat, 1901; його ж. Азбука угорського і церковно-славянського читання. – Унгвар: Уніо, 1906; його ж. Gyakorlati kisorosz (rutén) nyelvtan. – Ungvár: Unio Könyvnyomda Résztvénytársaság, 1907; його ж. Азбука і перва читанка для першого класу народних шкіл на руском язичі, 1913; його ж. Методическая грамматика карпаторусского языка для народных школ. Для I и II классов народной школы. – Ungvár: Unio Könyvnyomda Résztvénytársaság, 1919.

достояние от наступавшего мадьяризма, [...] эта ветвь может развиваться только [...] восстановив культурное единство с остальной Русью» [30, 12–13]. Автор російську літературну мову вважає вершиною російської культури [30, 15].

Русофільський напрям пропонував панславістичну ідентичність і російську культурну і мовну орієнтацію. Костянтин Стрипський у роботі «Язык литературной традиции Подкарпатской Руси» стверджує, що немає жодної літературної мови, тотожної з простонародною [35, 4].

У науковій праці «О письменном языке подкарпатских русинів» [7] Августин Волошин (1921) полемізує з постановкою питання І. Гуснаєм [39, 108–119; 45, 142–146]. Волошин однозначно визначився з необхідністю використання української як літературної мови місцевого слов'янського населення.

А. Волошин вважає, що мовні суперечки в Підкарпатській Русі є імпортом: «Залізло до нас ніскільки фанатиков-яничаров цареславної і большевистської Росії, котрі сейчас і начали свою опасну, братоубійственну роботу. [...] Правда, что тепер вже народ сильно ненавидить москвофілів, однако їм удалося довести до того, что противники фонетичного письма закарпатського руського языка в'єдно з ворогом свободи нашої громко кричать і проти народовцев, прозиваючи їх "вікраїнцями", і сим роздвоєнем путають всяку хосенну, культурну і економічну роботу нашу. Каждый раздумующий русин скоро порозуміє, что сеся междуособна борба лиш тим ся любить, котрі не желают, чтобы русин був учений, богатий і чтобы жив собі мирно і чесно» [7].

Автор відкрито дискутує з Гуснаєм. «Із істинних учених філологів наших (подкарпатурських) всі держалися тої думки, что наш язык – малоруський і что великорусскій ніколи не може бути у нас літуратурним языком» [7], посилається на роботи видатних славістів та на доклад «Об отмене стеснений малорусского печатного слова» Петербурзької імператорської академії наук, який було видано 1905 року.

Волошин реагує на звинувачення українофілів у сепаратизмі: «Против прихильников малоруського літературного языка найчастіше видвигаєся обвинєня о сепаратизмі. [...] Если тоже настав сепаратизм, тогда в том головним виновником є близорука реакційна політика цареславної Росії, і если хочеме, чтобы того сепаратизма не було, тогда мусить і перестати всякий гнет, усяка ненависть против малоруського слова і письма, ібо то закон природы, что чим ліпше стісняєся воздух, тим сильніше буде одвічати на стісняючу силу. [...] І комуністи та й свідомі мадярони суть одверто против народного языка, ібо їм скорше було би под руку, если би наша інтелігенція і дальше дурила русина через незрозумілу кацапську тарабарщину (бо великоруського языка они добре не знают).

Но звiдаємо: як можемо соединитися з дальшими русскими, если одриваємося од близших братов русинов? Поправді робота москвофілов-русинофобов є найгоршим сепаратизмом серед русинов і против росіян».

«Та яким язиком повинні ми для селян писати?», ставить питання Волошин, і одразу і відповідає: «Розумівся, што понародному; іменно потому, што у нас виробився, на нашой землі, нашими письменниками угро-руськими, язиком, котрого простий народ уповні розуміє і радо читає. Айбо народ наш читав і честував лиш тоті старі писаня, о котрих говориме, тому то наша повинність – продовжити тоту стару письменність, бо она наша. [...]

Ми стоїме рішучо за руснацькою народною письменністю, бо она має минувшину у нас, отже, і будучність має. Сего ради скажемо так: Хто хоче братися до просвіщеня народа, тот повинен по-руськи, нашим словом, руснацьким складом писати, а то так, як наші діди писали перед 200 роками, однако ж з увагою на поступ язикового розвою, то єсть по-народному».

А що значить писати по-народному? На думку А. Волошина, це – «задержанєм малоруського (руснацького) характера, так пишім, як народ говорить: попросту, ясно, бо сила язикова у народу; але без кривди наших нарічій».

У кінці Волошин підсумковує свої погляди ось так: «вопрос самостойності малоруського язика вже давно рішила жизнь і філологія [...]; сам малоруський язик і народ нічим не причинився к витвореню сепаратизма і что малоруський язик нічим не противиться слов'янської солідарності; невозможно примінити великоруську правопись до малоруського язика, но если і сохраниється етимологія, і тогди неодмінно нужно дасколько великоруських правил оставити або приспособити к свойствам малоруського язика; історія літератури подкарпатського руського язика лиш своїми абераціями (блудами) оправдає затію зближеня к великоруському, но сам здоровий, штучно із Росії не поддерживаний розвой язика йшов по дорозі народного малоруського язика; полонізми галицькі, полонізми і москалізми українського і мадярського подкарпатського руського язика не змінили народний характер малоруського язика, свободна еволюція котрого повинна стремитися к очищеню язика од усіх чужих елементов і форм і виробити чисто малоруський літературний язик» [7].

У цей період, окрім робіт І. Гусная та А. Волошина, було видано ряд брошур про літературну мову [напр.: 16; 17; 18; 30; 34].

Наслідком мовної війни став справжній хаос [20, 270; 22, 518; 28; 37, 314–315; 39, 117–118; 45, 360–375]. «Українські селяни не раз не знали, якою мовою вони говорять. [...] Що гірше, закарпатська інтелігенція перебувала не в багато кращому становищі. Одні вважали, що місцевою

мовою є мова русинська (тоді котрий з кількох відмінних діалектів лежить в її основі?), другі обурено відкидали цю, на їхню думку, неоковирну сільську говірку й настоювали на церковнослов'янсько-російській традиції в безлічі її варіацій», – писав Юрій Шевельов [41, 243].

За словами А. Волошина, які він написав у 1934 році, «ні один батько, ні одна мати не буде собі бажати, щоби дитину мучили в школі язиком, яким говорять лиш в краях од нас на тисячі кілометрів далеко лежачих. [...] Оба наші культурні напрями повинні глядати не те, що розбиває нас, не слухати тих, котрі з особистих рахунків або в службах чужих інтересів розбивають нас, але іти по приказах любові!» [цит. за: 25].

На кінець чехословацького періоду український напрям став домінантним, а з проголошенням незалежності Карпатської України в березні 1939 року українська визнавалася державною мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агій, Ф. Перехід з етимології на фонетику / Ф. Агій // Наша школа. – 1936. – № 7. – С. 15.
2. Белей, М. До характеристики еволюції поглядів Августина Волошина як граматиста і методиста мови / М. Белей // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : збірник наукових праць – 2010. – № 14. – С. 5–10.
3. Бергсасі, А. Державний статус української/русинської (руської) мови на Закарпатті у ХХ столітті / А. Бергсасі, С. Черничко // ТЕКА Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych PAN Oddział w Lublinie. – 2012. – № VII. – С. 27–38.
4. Бірчак, В. Августин Волошин: его життя и діяльність: 3 нагоди 50 лѣтних уродин и 25 лѣтноѣ працѣ / В. Бірчак. – Ужгород : Уніо, 1924. – 35 с.
5. Вегеш, М. Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура / М. Вегеш, Ч. Фединець (ред.). – Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2010. – 716 с.
6. Венжинович, Н. Мовна ситуація на Закарпатті у 20–30-х роках ХХ століття / Н. Венжинович, М. Кондор // Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні. – Ужгород : Патент, 1993. – С. 74–76.
7. Волошин, А. О письменном язичѣ Підкарпатських русинов / А. Волошин. – Ужгород : «Уніо», 1921. – 40 с.
8. Гарайда, И. (Harajda J.) Грамматика русского языка / И. Гарайда. – Ungvár : Kárpátaljai Tudományos Társaság, 1941. – 143 с.
9. Геровский, А. Борьба чешского правительства с русским языком [Электронный ресурс] / А. Геровский. – Режим доступа : http://www.ukrstor.com/ukrstor/gerovskij_rusjazyk.htm
10. Гренджа-Донський, В. Один чи два народи / В. Гренджа-Донський // Українське слово. – 1938. – № 21. – 13 квітня.
11. Гусьнай, И. Языковой вопрос в Подкарпатской Руси / И. Гусьнай. – Пряшев : Книгопечатня «Св. Николая», 1921. – 32 с.
12. Добрянський, А. Проект политической программы для Руси австрийской / А. Добрянський. – Львовъ, 1871. – 43 с.
13. Думнич, Ю. Украинизація школи на Пудкарпатській Русі пуд час Чехословацького періода / Ю. Думнич. – Ужгород : Видавельство В. Падыка, 2009. – 52 с.
14. Екельчик, С. История Украины. Становление современной нации / С. Екельчик. – К. : Издательство «К.И.С.», 2010. – 395 с.
15. За рідне слово: полеміка з русофілами. – Мукачево, 1937. – 104 с.

16. Зоркій, Н. І. Спорь о языкѣ въ Подкарпатской Руси и чешская Академія Наукъ. 2. Какъ освѣдомляеть д-ръ Иванъ Панькевичъ чешскую публику о нашихъ языковыхъ дѣлахъ / Н. Зоркій. – Ужгородъ : Типография «Школьная Помощь», 1926. – 42 с.
17. Зоркій, Н. Доказано ли научно существование вполне самостоятельного «украинского языка»? / Н. Зоркій. – Ужгородъ : Типография «Школьная Помощь», 1924. – 36 с.
18. Капраль, М. Русский язык в Подкарпатье (1938–1944) / М. Капраль // *Studia Russica*. – 2003. – Вип. XX. – С. 176–182.
19. Капраль, М. Языковая ситуация в Подкарпатье 1938–1944 гг. / М. Капраль // *Slavica Tartuensia*. – 2008. – № VIII. – С. 178–195.
20. Левенець, Ю. Закарпаття в етнополітичному вимірі / Ю. Левенець та ін. – К. : ІПЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2008. – 682 с.
21. Лявинец, М. Иван Гарайда / М. Лявинец // *Русинський світ*. – 2008. – № 1. – С. 7–8.
22. Магочій, П. Р. Історія України / П. Р. Магочій. – К. : Критика, 2007. – 640 с.
23. Магочій, П. Р. Україна. Історія її земель та народів / П. Р. Магочій. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2012. – 794 с.
24. Магочій, П. Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848–1948) / П. Р. Магочій. – Ужгород : Полічка «Карпатського краю», 1994. – 176 с.
25. Мишанич, О. Передмова / О. Мишанич // Волошин А. І. Вибрані твори. – Ужгород : Вид-во «Закарпаття», 2002. – 528 с.
26. Мишанич, О. Передмова / О. Мишанич, П. Чучка // Августин Волошин. Твори. – Ужгород : Гражда, 1995. – 496 с.
27. Мозер, М. Шляхи «українізації»: Підкарпаття за міжвоєнної доби – перші граматики української мови / М. Мозер // *In memoriam István Udvari (1950–2005)*. – Nyíregyháza : Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke, 2011. – С. 247–276.
28. Небесник, І. Українська мова в гімназіях, учительських семінаріях і торговельній академії Закарпаття в 1919–1938 роках / І. Небесник // *Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні*. – Ужгород : Патент, 1993. – С. 237–244.
29. Недзільський, Е. Очеркъ карпаторусской литературы / Е. Недзільський. – Ужгородъ : Издание Подкарпаторусскаго Народопроевѣтительнаго Союза, 1932. – 289 с.
30. Павлович, Н. Русская культура и Подкарпатская Русь / Н. Павлович. – Ужгородъ, 1926. – 19 с.
31. Панькевич, І. Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей / І. Панькевич. – Prága : Orbis, 1938. – 556 с.
32. Плішкова, А. Русинський язык на Словенску (Короткий нарис історії і сучасності) / А. Плішкова. – Пряшів : Світовий конгрес Русинів, 2008. – 204 с.
33. Пушкаш, А. Цивилизация или варварство: Закарпатье 1918–1945 / А. Пушкаш. – М. : Институт славяноведения РАН, Издательство «Европа», 2006. – 564 с.
34. Русакъ, Ю. Очерки культурной истории Подкарпатской Руси / Ю. Русакъ. – Ужгородъ : Типография «Школьная Помощь», 1927. – 20 с.
35. Стрипскій, К. Языкъ литературной традицій Подкарпатской Руси / К. Стрипскій. – Ужгородъ : Типография «Школьная Помощь», 1930. – 12 с.
36. Тіхий, Ф. Розвиток сучасної літературної мови на Підкарпатській Русі / Ф. Тіхий. – Ужгород, 1996. – 227 с.
37. Ференц, Н. В. Гренджа-Донський про мову Закарпатців / Н. В. Ференц // *Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні*. – Ужгород : Патент, 1993. – С. 314–320.
38. Хроніка Закарпаття 1867–2010 / *Kárpátalja évszámokban 1867–2010*. – Ужгород : Говерла, 2011. – 408 с.
39. Черничко, С. Наш місцевий Вавилон. Історія мовної політики на території сучасного Закарпаття у першій половині ХХ століття (до 1944 року) / С. Черничко, Ч. Фединець. – Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2014. – 236 с.
40. Чучка, П. Питання літературної мови в Карпатській Україні / П. Чучка // *Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні*. – Ужгород : Патент, 1993. – С. 30–38.

41. Шевельов, Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941). Стан і статус / Ю. Шевельов. – К. : Сучасність, 1987. – 208 с.
42. Штець, М. Літературна мова українців Закарпаття і східної Словаччини (після 1918) / М. Штець. – Братіслава : Словацьке педагогічне видавництво, 1969. – 171 с.
43. Юсип, Ю. Августин Волошин і мовна дискусія 20-их років ХХ ст. / Ю. Юсип // Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні. – Ужгород : Патент, 1993. – С. 338–342.
44. Bonkáló, S. A kárpátaljai rutén irodalom és művelődés / S. Bonkáló. – Pécs : Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda, 1935. – 79 с.
45. Csernicskó, I. Államok, nyelvek, államnyelvek: nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010) / I. Csernicskó. – Budapest : Gondolat Kiadó, 2013. – 575 с.
46. Ferguson, C. A. Diglossia / C. A. Ferguson // Word. – 1959. – XV. – P. 325–340.
47. Gerovskij, G. Review of Ivan Pan'kevič, Hramatyka rus'koho jazyka / G. Gerovskij // Slavia. – 1927. – IV.
48. Magocsi, P. R. The Shaping of a National Identity: Developments in Subcarpathian Rus' 1848–1948 / P. R. Magocsi. – Cambridge : Harvard University Press, 1978. – 640 с.
49. Marina Gy. Ruténsors – Kárpátalja végzete / Marina Gy. – Nagyszőlös : Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 1977/1999. – 216 с.
50. Paňkevič, I. Jazyková otázka v Podkarpatské Rusi / I. Paňkevič // Chmelař J., Klíma S., Nečas J. ed. Podkarpatská Rus. – Praha, 1923. – P. 130–150.
51. Tichý, F. Vývoj současného spisovného jazyka na Podkarpatské Rusi / F. Tichý. – Praha : Orbis, 1938. – 215 p.
52. Trudgill, P. A Glossary of Sociolinguistics / P. Trudgill. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2003. – 148 p.
53. Yekelchuk, S. Ukraine: Birth of a Modern Nation / S. Yekelchuk. – New York : Oxford University Press, 2007. – 280 p.
54. Zoltán, A. Az ukrán nyelvűművelés / A. Zoltán, Komári E. Bárányiné // Európai nyelvűművelés. Az európai nyelvi kultúra múltja, jelene és jövője. – Budapest : Inter Kht. – PRAE.HU, 2008. – P. 368–376.
55. Zoltán, A. Ukrán / A. Zoltán, Komári E. Bárányiné // Az európai helyesírások múltja, jelene és jövője. – Budapest: Inter Kht. – PRAE.HU, 2009. – P. 253–263.

Черничко С., Фединец Ч. Резолюция Пражской академии наук о народном языке Подкарпатской Руси (Закарпатье) и языковые полемики (1919–1939 гг.)

В период 1919–1939 гг. в Подкарпатской Руси (современное Закарпатье) можно выделить три языковые направления: русофильский (великорусский), украинофильский и русинофильский. Местная власть, в надежде получить помощь в языковом вопросе, 15 ноября 1919 г. обратилась с письмом к Чешской академии наук в Праге. Но официальный ответ Праги не решил проблемы литературного языка в Подкарпатской Руси. В регионе продолжались языковые дискуссии, борьба разных языковых ориентаций.

Ключевые слова: Подкарпатская Русь, Закарпатье, украинский язык, Чехословацкая Республика, языковые дискуссии.

Chernychko S., Fedynets C. Resolution of the Prague Academy of Sciences for the Language of the Podkarpatska Rus (Transcarpathia) and the linguistic debates.

Between 1919 and 1939 there were three linguistic trend in Podkarpatska Rus: rusophil, ukraineophil and rusinophil. The local intellectuals wanted to settle the language question of linguistic debates.

Key words: Podkarpatska Rus, Transcarpathia, Ukrainian Language, Czechoslovak Republic, linguistic debates.